

.....

Ioan Vidu, doinitorul Marii Uniri, și Avram Iancu

Constantin-Tufan STAN

CENTRUL DE STUDII INTERDISCIPLINARE „SILVIU DRAGOMIR”

 0000-0001-9327-0912.

Ioan Vidu, the singer of the Great Union, and Avram Iancu. Marșul lui Iancu (The March of Iancu) and Haideți, frați!, two compositions signed by Ioan Vidu, published in 1903 at the Diocesan Printing House in Caransebeș, considered by the Prosecutor's Office as having a subversive content that instigates revolt, were withdrawn from bookstores, and the entire print run was confiscated, the Royal Court of Timisoara initiating a criminal lawsuit against the author. Another legal conflict, on the subject of the homage to Avram Iancu, the so-called trial in the “Iancu affair”, judged in 1899 at the Royal Court of Alba Iulia, had as its object the collection destined for the erection of a monument. On this occasion, Ioan Vidu, animated by the purest patriotic feelings, published an article (a parallel between Avram Iancu and Lajos Kossuth), in which he deplored the confiscation of the fund by the Hungarian authorities.

Keywords: Ioan Vidu, Avram Iancu, Lajos Kossuth, Marșul lui Iancu (The March of Iancu), “Iancu affair”

Ioan Vidu și toposul multicultural și pluriethnic bănățean

Câteva repere biografice ale „doinitorului Banatului”, cum a fost alintat de românii de pretutindeni Ioan Vidu, ne vor ajuta să descifrăm coordonatele fundamentale ale creației sale, prin care a vibrat la unison cu aspirațiile sociale și politice ale românilor bănățeni și transilvăneni, dar și elementele care îl vor defini, în anii maturității, ca un fervent cultivator al spiritului toleranței interetnice¹.

S-a născut în 17 decembrie 1863, într-o familie modestă (tatăl, Petru, era învățător, iar mama, Iorsana, țărăncă), la Mânereau (comitatul Arad), unde va absolvi școala primară. A fost protejat de protopopul Constantin Gurban (1845, Buteni – 1906, Ineu), un apropiat al familiei (deputat guvernamental în Dietă în două legislaturi – 1875-1878 și 1884-1887), care l-a adoptat, în 1874, după moartea tatălui său, susținându-l apoi pentru a finaliza cursurile Școlii Confesionale Greco-Orientale din Butyîn (azi Buteni). Între anii 1878 și 1881 a urmat Preparandia din Arad, frecventând, în paralel, și cursurile Conservatorului maghiar din localitate, unde a studiat cu profesorul Ioan Händl. Ca seminarist, a desfășurat o intensă activitate culturală. Pe lângă sârguința manifestată în studiul muzicii, a scris poeme, fabule,

¹ v. Constantin-Tufan Stan. *De la Reuniunea Română de Cântări și Muzică la Corul „Ion Vidu”. 1810-2010. 200 de ani de cânt coral românesc la Lugoj*. Editura Eurostampa, Timișoara: 2010; Idem. *Ioan Vidu. Doinitorul Marii Uniri*. Editura Eurostampa, Timișoara: 2017.

Ioan Vidu (1863-1931)

eseuri, tragedii în stil clasic, dovedind un interes aparte pentru folclor și istorie. Caietul-manuscris *Deprinderi de poezii* cuprinde încercări literare ce subliniază sensibilitatea sa pentru istoria românilor: *Hora la frații mei români*, *Mersul românilor*, *Un vis românesc*, *Martorul libertății* (poem dedicat evenimentelor revoluționare de la Blaj din 1848) ș.a. A înființat și a condus, în calitate de redactor-responsabil și editor, două reviste, organe de presă ale „tinerimii preparandiale”, *Găunele* („foaie glumeață”, fondată în 1880) și *Amicul tinerimei* („organul tinerilor preparandiali” – 1881), în care a abordat subiecte variate, cu tematică științifică și literară, ce anunțau, prin stil, logică, incisivitatea și cursivitatea exprimării, dar și prin patosul tonului național, viitorul cronicar al *Drapelului* și autorul stihurilor din creațiile sale corale. Discursul de rămas-bun rostit la absolvirea Pedagogicului arădean sublinia patosul revoluționar al tânărului Vidu:

„Eram încă prunc tânăr când jeleam națiunea și poporul românesc. Jeleam poporul și-l jelesc și astăzi, căci îl văd alungat de soartă. Îl jelesc și astăzi, căci văd că pe cerul său se adună numai tot nori negri, iar nu se străluce soarele ca și odinioară. Jelesc poporul pentru că e în lanțuri și nu se află nime ca să le rumpă de pe dânsul. Jelesc poporul pentru că doarme «somnul cel de moarte» și nu este nime să vină ca să-l deștepte”².

În finalul cuvintelor sale, întrebându-se asupra ajutorului pe care poate să-l ofere națiunii, concluziona:

„Cugetat-am la armă, dar [...] m-am întors. Am cugetat la școală, și aici am stat. Am ajuns la acel rezultat că arma numai ce nimicește, iar școala rădică mlădițe

² Ms., Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj.

tinere care sunt speranța viitorului. În rezultatul meu m-au întărit și cuvintele unui om foarte învățat, care a zis: «Dă-mi școală, și eu îți voi reforma întreaga lume». Cuvintele acestui om mare m-au însuflețit și mai tare spre ceea ce cugetam eu, astfel mi-am propus că, prin orice greutateți voi trece, nu-mi pasă, numai ca să pot ajunge odată și eu acolo ca să ajut națiunii mele barem în câțva. Am trecut de-atunci prin multe greutateți, dar toate le-am călcat sub picioare și am căutat acolo că pentru națiune și Dumnezeu toate le fac în voia cea mai mare”³.

Ioan Vidu, pe fruntea căruia a strălucit diadema de prinț al doinelor – prin care a insuflat românilor bănățeni și ardeleni neostoitul său dor de Unire –, a fost, deopotrivă, un sensibil poet, prodigios culegător de folclor, talentat cronicar, eseist și memorialist, sociolog, pasionat istoric amator și chiar lingvist și arheolog. Contribuțiile sale literare (cronici muzicale, crochiuri literare și lingvistice – publicate în *Drapelul*) ni-l prezintă într-o inedită ipostază: aceea de cărturar și povățuitor al neamului în momente de grea cumpănă pentru afirmarea și conservarea moștenirii identitare. Cumpănit, sfătos, dar ferm în mânuirea condeiului, ironic, chiar caustic – fără a depăși granițele unui ton condescendent, civilizat – în spumoasele sale pamflete cu iz politic, neînfricat în fața meschinilor șicane ale reprezentanților administrației, Vidu a fost o personalitate exemplară, un vizionar care s-a identificat cu aspirațiile celor umiliți și obidiți. A activat, în ultimii ani de viață, în fruntea organizației liberale lugojene (i-a succedat protopopului-cărturar George Popovici, membru corespondent al Academiei Române), modestia sa proverbială (a refuzat un post de profesor universitar la Conservatorul bucureștean), integritatea sa morală și intransigența acțiunilor impunându-l în conștiința românilor de pretutindeni. Armele sale au fost verbul și lira – muze cărora li s-a închinat –, slujind năzuințele de dreptate națională, politică și socială ale conaționalilor săi.

În câteva fragmente din pilduitoarele sale texte publicate în presa vremii sunt surprinse, cu tușe fine, aspecte privind problema naționalităților în Imperiul Austro-Ungar, alături de câteva memorabile aprecieri formulate de Valeriu Braniște la început de veac XX:

„Un bărbat maghiar de valoare a zis odată că Ungaria numai așa e frumoasă, cum e, căci apare ca și o grădină împodobită cu diferite flori, care cu mult mai frumos aspect îți dă decât uneia semănată numai cu rapiță. Vântul timpurilor comunică praful fructificațiunii de pe o floare pe alta, prin ceea ce se dă însă la nobilitarea fieștecăreia. Așa stăm și cu popoarele, respectiv naționalitățile acestei țări: este menirea noastră ca să ne cultivăm unii pe alții, și cel ce îndrăznește ca să suprimă dezvoltarea unui popor în beneficiul altuia – acela dușman este țării noastre – e grădinar nepriceput. Să învățăm unii de la alții și astfel să ne cultivăm cât mai mult, căci acesta este scopul unui stat”.

„Un alt bărbat de stat, deputatul țării și preotul J. Hock, într-o conferință de astă-iarnă, vorbind despre cultură, zicea între altele: «Cultura unui popor se bazează pe știință și artă; una fără de alta nu poate produce cultura. Poporul ce cultivă numai știința este ca și vulturul căruia i-ai tăiat o aripă, iar cel care cultivă și arta e ca vulturul cu două aripi, ce, zburând cu maiestate, se avântă în regiuni

³ *Ibidem*.

înalte, făcând ca tot aerul dimprejurul său să vibreze, să tremure...» Frumoasă asemănare! Frumoase cuvinte! Să le luăm aminte! Să le luăm aminte, căci un alt preot, de-al nostru, din comitatul Aradului, iată ce-mi zicea acum vreo patru săptămâni: «*Drapelul* vostru de la Lugoj e plin numai de concerte, fără de care putem trăi». Adevărat că și vulturul poate trăi fără de o aripă, dar, sărmanul, nu se mai poate avânta în regiunile lui; astfel și iubii mei crișeni pot trăi și fără muzică. Da, căci cel ce doarme are lipsă de liniște. Toiul sunetelor nu este pentru el, căci se deșteaptă din somn. El, sărmanul, visează..., și freamătul sunetelor sociale sunt pentru el infestătoare. Aceasta este adevărata pasivitate, și nu care o propagă *Drapelul* din Lugoj!⁴

Tematica relațiilor interetnice constituia un element sensibil și pentru Vale-riu Braniște. Un mic incident, petrecut la concertul festiv de pe scena Arenelor Romane, cu prilejul Marii Expoziții Jubiliare (București, 1906), a avut darul să distorsioneze, într-o oarecare măsură, ampla efuziune patriotică a evenimentului, interpretarea pieselor în limba germană de către corul german din București determinând protestul lui Nicolae Iorga. Animat de o viziune modernă, europeană a problematicei interculturalității și a plurietnismului, V. Braniște a dat o interpretare justă animozităților generate de intervenția marelui istoric, în spiritul proverbialei moderații și toleranțe bănățene:

„Întreaga scenă ne-a cam jenat, căci noi formam majoritatea absolută a publicului din Arene, și, în urma dispozițiilor sufletești în care ne aflam, nimic n-a fost mai departe de noi decât a ne amesteca în această daraveră casnică, la care, pe lângă tot interesul particular ce ni l-a oferit, tot mai bucuroși n-am fi fost de față. Incidentul provocat de Iorga în Arene a fost că a protestat contra faptului că corul german din București a cântat la Festivalul nostru nemțește, aducând în limba germană omagii României și regelui român. Acești germani sunt oaspeți în România și beneficiază de libertățile cele mai largi ce le oferă Regatul Român oaspeților săi. Noi n-am văzut nimic supărător în cântarea nemțească a nemților ce trăiesc în Regatul Român, din contra, ne-am bucurat de libertatea, care nu e frază, ci realitate în România. Ne-ar fi supărat dacă românii ar fi cântat nemțește. Ca neamțul să cânte nemțește, iar ungurul, ungurește pretutindeni pe fața pământului, considerăm ca eflux al libertății universale, pentru care luptăm și trebuie să lupte toți aderenții fervenți ai libertății naționale [...]. Nu așa a judecat Iorga. El a cerut ca în România și neamțul să cânte românește, un postulat care aduce mult cu șovinismul, pe care-l combatem la oligarhii noștri și cu care nici din acest motiv nu ne putem identifica”⁵.

Incidentul a determinat formarea a două tabere adverse (cea a lui Iorga, dominată de accente naționaliste, și cea a lui Davila, partizană a manifestărilor culturale plurilingve și a spiritului tolerant interetnic), care s-au huiduit reciproc.

După turneul Corului Mitropolitan din Iași, dirijat de Gavriil Musicescu (24-28 iulie/5-9 august 1890), s-a petrecut o mutație fundamentală în structura reperto-

⁴ Ioan Vidu. *Creația literară. Culegere de studii, articole, amintiri, discursuri, pamflete, eseuri* întocmită de Viorel Cosma. Ediție adăugită și îngrijită de Constantin-Tufan Stan. Editura Eurostampa, Timișoara: 2019.

⁵ v. Ioța lu Toboc [Valeriu Braniște]. *Cântăreții noștri la București – Impresii și amintiri*. Lugoj: 1907.

rială a corului lui Vidu, care, până în acel moment, se confruntase cu reticența coriștilor, dar și a publicului larg la introducerea pieselor de factură folclorică (folclorul orășenesc, reprezentat de așa-numitele „mocăanii” din Dealul Viilor, primate drept *keine Musik*), aceștia fiind educați în spiritul muzicii apusene (germane) de factură clasică.

Ecoul turneului bănățean al coralei mitropolitane a fost reflectat într-un articol publicat în ziarul ieșean *Curierul*⁶, care a reprodus și un material apărut în periodicul timișorean *Luminătorul*⁷, în care autorul, exprimându-și regretul pentru absența corului lui Musicescu de pe scenele de concert din Arad și Timișoara, sesiza tendința reformatoare a coralei moldovene.

Așa cum rezultă din articolul publicat în *Luminătorul*, Corul Mitropolitan nu a poposit la Arad, fiind prevenit de protosingelul Augustin Hamsea că „nu sunt prospecte de reușire cu concertul, fiindcă oamenii sunt împrăștiați pe la scâlzi [băi]”. „Chiar și eu, zice dl Hamsea, pornesc acum la scâlzi pentru restaurarea sănătății. Cu toate astea, dacă totuși voiți a veni, eu renunț a pleca acum.” Banala motivație a fost respinsă de directorul periodicului timișorean, Pavel Rotariu, autorul articolului, într-o notă de subsol în care insinua că reticența lui Hamsea ar fi fost diplomatică, în acele zile aflându-se la Arad, cu prilejul unei expoziții, un ministru al cabinetului de la Budapesta. Nota cuprinde și o explicație a contramandării concertului din Timișoara, unde fusese trimis un „plenipotențiar” din partea lui Musicescu, care, cu sprijinul lui P. Rotariu, să se ocupe de organizarea spectacolului. Întâlnirea fiind tardivă (cu doar două zile înainte de programarea concertului), „era imposibilitate fizică a satisface; am scris, încă, la Iași dlui Musicescu, ca să ne avizeze de timpuriu, cel puțin cu 8 zile înainte, pentru că în loc nu avem public mult românesc..., nu m-a avizat nici din Sibiu, nici din Brașov”. În discuția cu Rotariu, emisarul lui Musicescu i-a mărturisit acestuia că nu deținea nici licența pentru un concert la Timișoara. Toate aceste deficiențe organizatorice au prilejuit diferite ecouri cu nejustificate conotații naționaliste în presa românească.

Marșul lui Iancu

Entuziasmul național, tonul ironic, caustic în același timp, mărturisite în public de Vidu, marcate de indubitabile conotații politice, emise cu o surprinzătoare profunzime și predicție, publicate în ziarul *Drapelul* în urma Concursului corurilor maghiare de la Timișoara (21-23 august 1903), nu puteau trece neobservate și nesanționate de unii reprezentanți ai administrației. Pretextul unui proces politic se ivise și în urma publicării, la Editura Librăriei Diecezane din Caransebeș, a două armonizări corale pentru cor bărbătesc ale unor cântece naționale: *Marșul lui Iancu* și *Haideți, frați!* După publicarea celor două opusuri corale, întregul tiraj (232 de exemplare) a fost retras din librării și confiscat (1903), iar anul următor, Tribunalul Regal din Timișoara i-a intentat un proces penal. Așa-numitul proces Vidu-Bârză (Traian Bârză era

⁶ XVIII. Nr. 89 din 19/31 august 1890: *Excursiune corală*.

⁷ Nr. 54 din 11 iulie 1890: *Corul Mitropolitan din Iași în Ungaria*.

inculpat în calitate de șef al Tipografiei Diecezane)⁸ prevedea judecarea delictului de instigare la revoltă, prin conținutul așa-zis subversiv al textelor celor două cântece.

În ziua de 12/25 ianuarie 1904, Ioan Vidu a fost convocat la judele de instrucție din Lugoj, pentru a da explicații în legătură cu cântecele pentru care procurorul din Timișoara îl acuzase de instigare la revoltă, trebuind să răspundă la următoarele întrebări: 1. Dacă își asumă responsabilitatea pentru conținutul compozițiilor (Vidu a răspuns că își asumă răspunderea numai pentru aranjament și armonie, în fața unui juriu competent, versurile și melodia nefiind creația sa). 2. Dacă a observat că lucrările sale conțin elemente de revoltă (Vidu a răspuns negativ, motivând că românii cântă aceste cântece de o jumătate de veac). 3. Dacă nu este autorul melodiei și al textului, ce scop a urmărit cu armonizarea? (Răspunsul lui Vidu a fost laconic: „scopuri artistice”). În finalul audierii, Vidu a solicitat restituirea exemplarelor confiscate, acestea, potrivit aprecierii sale, constituind averea sa, „pe care nu este dispus să o lase să mucegăiască la Procuratură”. Organele Procuraturii au făcut investigații și la Caransebeș, pentru identificarea broșurii *Horea, Cloșca și Crișan* din colecția Șaraga, iar în legătură cu cântecele tipărite la Tipografia Diecezană l-au interogat oficial pe PS Episcopul Nicolae Popea⁹. Printr-un act de acuzare („decis”), emis de judele de instrucție central al Tribunalului Regal din Timișoara (nr. 176/1904), Ioan Vidu a fost învinuit „pentru delictul *revoltei*, stabilit în al. 2a, §158 al *Codului Penal*, comis pe calea presei, prin publicarea și răspândirea transcrierii pe note, resp.[ectiv] [a] aranjamentului muzical al pieselor muzicale *Marșul lui Iancu* și *Haideți, frați!* imprimate la Caransebeș în tipografia cu numele Tipografia și Librăria Diecezană”¹⁰. În finalul actului de acuzare, după ordonarea investigării învinuiților I. Vidu și T. Bârză, în temeiul art. 158 al *Codului Penal* aflat în vigoare, și punerea sub urmărire penală, judecătorul de instrucție a expus motivarea demersului său.

În apărarea sa, Ioan Vidu a semnat un recurs, pe care l-a adresat Procuraturii prin Dr. Ștefan Petrovici, avocatul său¹¹. În pledoarie, Vidu, invocând pretensele elemente constitutive ale delictului, a subliniat cerința ca presupusa instigare să vizeze o revoltă care să se producă în viitor, subliniind absența elementului instigării din textele incriminate, rezultând că prezumtiva provocare „nu se referă nici la prezent, nici la viitor, ci la trecut”. „Intenția mea nu a fost aceea de a răspândi provocare la revoltă, ci numai și numai de a face posibil ca cântările, care prin puterea frumuseții lor s-au susținut zeci și zeci de ani, deși textul lor nu are actualitate, cum nu au actualitate nici textele altor cântări, ca de ex. așa-numitei *Kossuth-nóta*¹² sau textul *Marseillaisei*, să se poată cânta în cor”. Recursul fiind respins, deși se străduise să demonstreze că nu este autorul cântecelor incriminate, care se cântă de către românii de pretutindeni de mai bine de jumătate de

⁸ v. *Drapelul*. Lugoj. IV. 12. 1904, pp. 2-3: *Procesul Vidu*; cf. Constantin-Tufan Stan. *Ioan Vidu. Doinitorul Marii Uniri...*, pp. 37-39.

⁹ *Drapelul*. Lugoj. IV. 6. 1904, p. 2: *Procesul Vidu*.

¹⁰ *Haideți, frați, cu arma-n mână, / Mie-acum să-mi urmați, / Căci de Patria română / Noi acum suntem chemați / Și-mi urmeze tot românul (bis)!* // *Prindeți arma cu-nfocare, / Ca un Mircea și Ștefan, / Ca românul-n război / Să prăpade-orice dușman / Ca să piară tot dușmanul (bis)!* // *Să scăpăm din grea sclăvie, / Din sclăvie de păgân, / Prin a noastră vitejie, / Pe poporul brav român / Moarte-n luptă-ori libertate (bis).*

¹¹ *Drapelul*. Lugoj. IV. 46. 1904, p. 3.

¹² Cântec de recrutare a revoluționarilor maghiari în 1848-49.

Cântecele lui Ioan Vidu incriminate de Tribunalul Regal din Timișoara.

veac, Vidu a solicitat, ca probatoriu, următorii martori (în număr de 28): Mitropolitul Ioan Mețianu (Sibiu), Mitropolitul Dr. Victor Mihaly (Blaj), Episcopul Demetriu Radu (Oradea Mare), Episcopul Ioan Papp (Arad), o pleiadă de avocați lugojeni, unii pledanți în Procesul Memorandului (Coriolan Brediceanu, Titus Hațeg, Fabius Rezei, Dr. George Dobrin, Dr. Pahomie Avramescu, Dr. Demetriu Florescu, Dr. Nicolae Birescu), Dr. Iosif Gall și George Szerb (Budapesta), Andrei Bârseanu, Virgil Onițiu (directorul Gimnaziului Greco-Oriental din Brașov – a fost audiat în orașul de sub Tâmpa), compozitorul Gheorghe Dima (Brașov), Ion Moldovan și

Iacob Mureșianu (Blaj), Ioan M. Roșu (Biserica Albă), Ilie Trăilă (Oravița), Ludovic Mărcuș (Mădăraș, Sătmăr), Vasile Bologa și Timotei Popovici (Sibiu)¹³ ș.a.

Au mai pledat ca martori ai apărării, prin publicarea unor documentate studii privind originea textelor celor două cântece, Enea Hodoș (profesor de limba și literatura română la Institutul Pedagogic din Caransebeș)¹⁴, Valeriu Braniște¹⁵ și Iosif Sterca-Șuluțiu¹⁶. În pledoaria sa jurnalistică, E. Hodoș îl cita pe George Barițiu: „Nu-l știm pe autorul acestui cântec. Aria lui, luată din opera italiană *Tancred* [Gioachino Rossini], a fost prea bine aleasă pentru gustul românesc, de aceea se și lățise tare cântecul acesta și, pe cât știm, el se mai aude cu *Deșteaptă-te*. S-a tipărit mai întâi în *Foaia*, nr. 11 din 1849”¹⁷. Referindu-se la autorul versurilor incriminate, E. Hodoș făcea trimitere la *Marșul lui Dragoș*, inclus în *Păcatele tinerețelor*, volumul lui Constantin Negruzzi¹⁸, care cuprinde un text aproape identic: „Azi este sărbătoare/ Români, să ne grăbim, În șes la vânătoare/ Pe Dragoș să-nsoțim./ Grijiți armele voastre,/ Curând să alergăm/ Din locurile noastre,/ Hoți, fiare să-alungăm”. În final, E. Hodoș se întreba retoric: „Cine l-a introdus pe Iancu în locul lui Dragoș? Este o întrebare al cărei răspuns, din punct de vedere literar, rămâne indiferent. Autorul textului e Constantin Negruzzi, iar autorul melodiei e Rossini”.

În aserțiunea sa, Valeriu Braniște invocă anul 1838, când doina *Marșul lui Dragoș* fusese publicată în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, reluată ulterior, în 1842, în același periodic și publicată mai apoi, cu modificări, în volumul lui Negruzzi. Continuându-și pledoaria jurnalistică, Braniște consemna un dialog purtat între spătarul C. Negruzzi și căminarul I. Mălinescu privitor la originea doinei închinată lui Dragoș. Răspunzându-i epistolar boierului Mălinescu, Negruzzi amintește trei variante ale doinei, „făcute în fugă. Dacă vreuna din ele îți va plăcea și crezi că merită a mai fi văzută și de străini ochi, îmi vei spune, și eu, mai netezind-o, mai îndreptând-o, o voi trimite undeva ca să se publice”¹⁹.

Privitor la substituirea numelui lui Dragoș cu cel al lui Iancu, Iosif Sterca-Șuluțiu surprinde istoric moment: „În timpul Revoluției din 1849, casa părinților mei a fost centru de instruire a frunțașilor din Munții Apuseni și a exilaților români. Prefecții Iancu, Buteanu, Balint, Dobra, Vlăduți, Moldovan, apoi exilații din România: Golescu, Racovița [...] și Bălcescu se întruneau la noi, unde până noaptea târziu ne petreceam cântând, reciproc, fiecare, doinele țării sale. Se înțelege că vinul roșu de pelin cu apă de Borsec spumega în pocale. Cu astfel de ocazii se cântau o mulțime de doine, între care și *Marșul lui Dragoș*. Deodată, ne surprinseră numiții prefecți cântând cunoscutul marș, înlocuit cu numele lui Iancu. Pe urmă, s-a constatat că această schimbare a făcut-o Vasile Moldovan, care avea o deosebită

¹³ *Drapelul*. Lugoj. IV. 12. 1904, pp. 2-3; *Procesul Vidu*.

¹⁴ Enea Hodoș. *Marșul lui Dragoș*. În: *Drapelul*. Lugoj. IV. 15. 1904, p. 1.

¹⁵ Valeriu Braniște. *Marșul lui Dragoș*. În: *Drapelul*. Lugoj. IV. 20. 1904, pp. 1-3.

¹⁶ Iosif Sterca-Șuluțiu. *Marșul lui Dragoș*. În: *Drapelul*. Lugoj. IV. 22. 1904, p. 1; Povestea unui cântec. „Marșul lui Iancu”. Dactilogramă anonimă. Arhiva Dr. George Dobrin, preluată de Victor Lăzărescu. În: *Lugojul și lugojenii*. FED Lugoj: 1993, pp. 67-72.

¹⁷ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pre două sute de ani în urmă*. În: *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, I-III. Sibiu: 1889-1891.

¹⁸ La p. 179 a volumului, apărut la Iași în 1857, redactat într-o combinație între alfabetul latin și cel chirilic.

¹⁹ Epistola lui I. Mălinescu și cele trei variante ale *Doinii lui Dragoș* au fost publicate în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, nr. 13 din 30 martie 1842. Prima redactare, „realizată în fugă”, în noiembrie 1838, a stat la baza variantei *Marșului lui Iancu*, numele lui Dragoș fiind înlocuit cu cel al lui Iancu.

simpatie și atragere față de Iancu. Bineînțeles că această surprindere a dat un nou imbold la așa-numita «occasio bibendi». Am ciocnit paharele și am petrecut mai departe”²⁰.

O versiune a *Marșului lui Iancu* îi este atribuită lui Bengescu, profesor de muzică din Blaj, tribun în legiunile lui Avram Iancu, prezent la Adunarea de pe Câmpia Libertății. Horia Ursu, autorul unei monografii închinată Crăișorului, surprinde episodul adunării de la Blaj, prilej cu care „o fanfară moțească cânta marșul patriotic devenit popular, compus de Bengescu, același care a fost cântat după adunarea din Duminica Tomii: «Astăzi, cu bucurie,/ Românilor, veniți,/ Pe Iancu în câmpie/ Cu toți să-l însoțiți»”²¹.

Acuzele oficialităților la adresa creației lui Vidu au continuat de-a lungul anilor. Astfel, în 1908, la Caransebeș, cu prilejul jubileului de 25 de ani de preoție a proto-popului Andrei Ghidiu, corul caransebeșean a interpretat mai multe cântece, între care și *Dorul înstrăinatului*, fapt ce l-a determinat pe procuror să lanseze acuzații privind așa-zisul delict de „preamărire a României și agitație contra maghiarilor” și, în final, să intenteze un proces împotriva coriștilor. Tribunalul din Caransebeș i-a achitat, dar Tabla Regească, instanța superioară, a condamnat cinci coriști la câte 14 zile închisoare. În cele din urmă, Curia (Curtea de Casație) a schimbat sentința Tablei și i-a achitat pe coriști, avocatul apărării fiind Dr. Pompiliu Cioban²².

Pentru „delicte” asemănătoare erau condamnați și membri ai unor coruri aparținând altor comunități lingvistice. În urma concertului susținut de Reuniunea germană din Biserica Albă (azi Bela Crkva, în Republica Serbia) la Timișoara, în 1907, când muzicienii bănățeni au refuzat să intoneze *Imnul maghiar*, iar la banchet, în loc de *eljeni!*, au strigat *hoch!*, opt dintre coriști au fost condamnați la câte 15 zile de închisoare și o amendă substanțială, după un virulent atac lansat în presa de expresie maghiară (*Temesvári Hírlap*), urmat de o replică a conducerii corului german (publicată în presa de limbă germană) și un proces în care părțile s-au acționat reciproc în judecată²³. Asemenea prejudecăți și atitudini xenofobe (caracteristice epocii) erau prezente și în viața social-politică din Regatul României²⁴.

După doi ani de proces, dosarul a fost clasat, iar Ioan Vidu și T. Bâzru au fost achitați din lipsă de probe, ceea ce demonstrează că, uneori, flexibilitatea și independența instituțiilor judiciare ale timpului depășeau comandamentele de natură politică promovate de anumite cercuri xenofobe. Ca ecou al mediatizatului proces, o speță identică a fost consemnată în anul 1904 la Târgu Mureș, unde judele de instrucție a ordonat confiscarea, pe întreg cuprinsul Ardealului, a broșurii *Cartea de cântece diverse*, melodii culese și aranjate de învățătorul I. Darie, care cuprindea și cântecele *Deșteaptă-te, române!*, *Marșul anului 1848* și *Marșul lui Iancu*. Autorului

²⁰ Iosif Sterca-Șuluțiu. *Marșul lui Dragoș*, p. 1; cf. *Povestea unui cântec. „Marșul lui Iancu”*. Dactilogramă anonimă, colecție personală, p. 11.

²¹ Horațiu Ursu. *Avram Iancu*. Editura Tineretului, București: 1966, p. 72.

²² *Drapelul*. Lugoj. VIII. 17. 1908, p. 3. *Procesul coriștilor din Caransebeș*.

²³ *Drapelul*. Lugoj. VIII. 20. 1908, p. 3.

²⁴ Vezi, în acest sens, intervenția lui Nicolae Iorga în Cameră – cu prilejul dezbaterii și votării Legii pentru înființarea armatei permanente în România și reducerea serviciului militar de la trei la doi ani –, pledând pentru excluderea evreilor din armată, publicată în *Drapelul*. Lugoj. VIII. 30. 1908, p. 2. *Evreii în armată*. În *Camera Română*, deputatul N. Iorga cere excluderea [excluderea] evreilor [sic!] din armată; cf. Constantin-Tufan Stan, *Ioan Vidu. Doinitorul Marii Uniri...*, pp. 37-39.

culegerii i s-a intentat, în același timp, de către Tabla Regească din Târgu Mureș, un proces sub acuzația de agitație²⁵. Inculpatul, apărat de avocatul Ioan Darie, a fost achitat, dar instanța a decis confiscarea culegerii.

Avram Iancu și Lajos Kossuth

Un alt episod din istoria disputelor cu tentă naționalistă, în măsură să altereze echilibrul relațiilor interetnice, a fost generat de un conflict juridic pe marginea omagierii lui Avram Iancu, în 1894, la șapte decenii de la nașterea sa.

Așa-numitul „proces în afacerea Iancu”, „pertractat” în 30 noiembrie – 1 decembrie 1899 la Tribunalul Regesc din Alba Iulia, avea ca obiect colecta (fond deschis în martie 1894 de către I. Russu-Șirianu) destinată ridicării unui monument Crăișorului Munților. Urmărirea penală, declanșată cu mai bine de un an în urmă, îl viza pe Tit Liviu Albin (directorul ziarului *Tribuna*), administratorul colectei, învinuit de fraudarea sumei. Iată o plastică relatare a corespondentului periodicului *Gazeta Transilvaniei*, prezent în sala de judecată: „După ce se ia naționalul acuzatului T. L. Albin, se citește actul de acuzațiune, apoi președintele expune în mod pătimăș cele premerse. Spune că organele politice au cerut ca banii colectați din chestiune să fie depuși la o bancă din patrie. Albin întârziind a-i depune, s-a făcut arătare criminală contra lui și a fost tras în cercetare și deținut în arest preventiv (cu totul, nu mai puțin de 13 luni!), iar acum e chemat tribunalul a judeca dacă acuzatul este vinovat ori nu. După aceasta a urmat interogatorul acuzatului, ce i l-a făcut președintele în așa chip, încât a trebuit să intervină apărătorul și să protesteze în contra terorizării acuzatului din partea președintelui, ba s-a amestecat și procurorul. [...] Procurorul a vorbit cu multă patimă și ură în contra românilor, și vrând să înnegrească memoria lui Avram Iancu, i-a zis «haramia vezér» (căpitan de bandiți). Aceasta a produs mare indignare între românii prezenți, și apărătorul a protestat contra acestei insulte, care de altminteri cade numai asupra celui ce a îndrăznit a o face. Procurorul susținu că tot ce a avut să dovedească Albin e minciună, că banii au fost defraudați și că au fost puși la loc din banii Ligii. Cere să fie aspru condamnat, și banii să fie confiscați»²⁶.

Unul dintre apărători, dr. Ștefan Cicio-Pop, respingând acuzațiile și pledând pentru nevinovăția inculpatului, a invocat netemeinicia probatoriului, cerând dezincriminarea clientului său. În absența probelor, T. L. Albin a fost achitat de sub acuzația de fraudare a banilor rezultați din colectă, dar a fost condamnat la 15 zile de arest și o amendă de 100 de florini, precum și achitarea cheltuielilor de judecată. În final, luându-se în calcul cele 13 luni de detenție preventivă, prelungirea privațiunii a fost anulată, iar avându-se în vedere precaritatea mijloacelor materiale, învinuitul fost exonerat și de plata amenzii și a cheltuielilor de judecată. În schimb, completul de judecată a decis confiscarea sumei de 4.701 fl. destinată ridicării monumentului închinat lui Avram Iancu.

Într-un decret semnat, în 13 martie 1895, de către ministrul de interne Peczel Dezső erau incriminați cei implicați în donații sau colectarea de fonduri destinate

²⁵ *Drapelul*. Lugoj. IV. 103. 120. 128. 1904.

²⁶ *Gazeta Transilvaniei*. Brașov. LXII. Nr. 264 din 28 noiembrie/10 decembrie 1899, pp. 3-4.

ridicării statuii lui Avram Iancu (ca motivație fiind invocată intenția de „eternizare” a personalității tribunului, demers perceput de autorități drept un afront antis-tatal). Ca sancțiuni erau prevăzute 15 zile de încarcerare și o amendă de 100 de forinți²⁷. În 15 august 1895, pe adresa Ministerului Regal Ungar de Interne sosise o petiție, redactată în limba română, semnată de 200 de aderenți ai proiectului ridicării monumentului, autointitulați „Fiii moșilor lui Iancu”, revoltați de blocarea fondului. În epistolă, elaborată sub forma unui rechizitoriu, erau exprimate ideile naționale, sociale și politice ale românilor ardeleni²⁸.

Întreaga afacere s-a dovedit a fi, în final, o mare cacialma, prin care s-a atentat la sentimentele curate ale românilor, inoculându-li-se, în mod gratuit, nefondate motive de aversiune contra maghiarilor. Într-un amplu și documentat studiu, Vlad Popovici (magistru la Facultatea de Istorie și Filozofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca) risipește aura unui mit care a dăinuit în conștiința românilor ardeleni, alterându-le fireștile sensibilități naționale. Fondul Iancu fusese, cu adevărat, fraudat de T. L. Albini, care sustrăsese în repetate rânduri bani pentru a acoperi cheltuielile *Tribunei*, aflată în impas financiar. În afacere a fost implicat și Ioan Slavici, care, declarând că banii ar fi fost depuși la Banca Națională din Regatul României, a generat o stare de incertitudine în rândul populației.

Iată aprecierea concludivă a lui Vlad Popovici: „În momentul în care ambele surse au fost sistate (liderii mișcării naționale erau închiși, iar politica liberală de obținere a guvernării a impus ignorarea «amicilor» ardeleni), Tit Liviu Albini, în calitate de director al ziarului, s-a văzut nevoit să apeleze la singura sursă de lichidități la îndemână: «Fondul Iancu». Deoarece ajutorul liberal a întârziat mai mult decât era așteptat, criza *Tribunei* a dus la descoperirea evaziunii și a determinat un lanț de falsuri în acte și declarații, finalizat, într-un mod mai fericit decât s-ar fi așteptat acuzații, prin simpla confiscare a banilor, trimiși în final din România de către autorități. Istoriografia nu a insistat niciodată asupra acestei chestiuni, preferând să dea credit variantei tribuniștilor, conform căreia banii ar fi fost trimiși la București pentru a fi salvați de autoritățile maghiare, transformându-i, astfel, în niște mici eroi ai cauzei pe cei care utilizaseră banii din colectă, pentru a susține oficiosul facțiunii lor politice”²⁹. Proiectul omagierii Crăișorului prin ridicarea unui bust a avut ecou în anii ce au urmat, colecte similare fiind preconizate a se realiza în comitatele Sălaj, la Bistrița și în satul Coștei din plasa Vârșeț (demers inițiat în 1895), iar la mormântul eroului de la Țebea – montarea unei plăci memoriale.

Ioan Vidu, cu o sfântă naivitate, a considerat procesul ca o brutală imixtiune a justiției ungare – având sensibilități justificate în acest sens –, fără a cunoaște însă modul neortodox în care a fost deturnat, de către conaționali săi, nobilul scop

²⁷ v. Varga Attila. *Fantoma unui erou – Poliția Maghiară secretă și „Frăția” statuii lui Iancu*. În: *Avram Iancu. Eroul zilelor noastre* (coordonator Ioan Bolovan). Editura Școala Ardeleană. Cluj-Napoca: 2024, pp. 69-85.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Finanțarea ziarului „Tribuna” din Sibiu și afacerea „Fondului Iancu”*. În: *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca*. Tom XLVII. 2008, pp. 429-436. Varga Attila. În: *Fantoma unui erou – Poliția Maghiară secretă și „Frăția” statuii lui Iancu...*, p. 73, menționează că fondul a fost preluat de la București pentru a fi depus la Banca „Victoria” din Arad, neinvocând o posibilă fraudă. Huszár Antal, coordonatorul rețelei de informatori infiltrați în comunitățile românești din Ardeal și Banat, a susținut, având ca temei pericolul accentuării resentimentelor antimaghiare, restituirea fondului în contul ASTREI (*Ibidem*, p. 77-78).

al colectei. Articolul său, publicat în coloanele *Drapelului* lugojean³⁰, dincolo de echilibrul și profunzimea tonului, ne relevă dimensiunea și intensitatea curatelor sale trăiri naționale.

„*Iancu și Kossuth*”

Iancu și Kossuth: două figuri istorice, una pentru români, cealaltă pentru maghiari. Memoria acestor bărbați pururi va provoca ceartă între aceste două națiuni, până când și una, și alta vor ajunge la acel grad de cultură ca, reciproc, să-și stimeze bărbații care s-au însuflețit pentru idealurile națiunii lor.

Durere, la noi popoarelor nu li-e permis a se avânta până la acel grad de cultură ca să dea fiecăruia ceea ce i se cuvine! Dovadă e și cazul din congregația comitatului Arad, unde compatrioții noștri maghiari nu se sfiesc a cere pedepsirea dlui dr. Șt. Cicio-Pop, pentru că a cerut restituirea banilor colectați pentru monumentul lui Iancu și confiscați de guvern. Propriaminte să ne întrebăm: de ce a confiscat guvernul acești bani, când și maghiarii au intențione să-i ridice monument lui Kossuth? Noi, românii, avem atâta cultură ca să nu atacăm memoria lui Kossuth, căci el a fost – deși prin renegatism – fiul națiunii maghiare [tatăl său era slovac, iar mama sa, Karoline Weber, de etnie germană, adeptă a confesiunii evanghelice-luterane] și a luptat pentru interesul națiunii sale adoptive, întocmai ca și Iancu în interesul națiunii române, ca fiu al națiunii române.

Dl dr. Șt. Cicio-Pop n-a fost contra ridicării statuii lui Kossuth, ci a zis că: «nu se alătură la propunerea comisiei permanente până atunci când guvernul nu va restitui românilor banii adunați pentru statuia lui Avram Iancu». Ce păcat a comis dl dr. Șt. Cicio-Pop prin această declarație? Ce trădare de patrie sau necuviință se leagă de această declarație? Sau dacă noi, românii, nu avem dreptul de a ne stima bărbații națiunii noastre, precum au maghiarii dreptul de a stima bărbații națiunii maghiare? Nu este Iancu înaintea noastră tot ceea ce e Kossuth înaintea maghiarilor? Am fi popor laș, dacă insultele ce zilnic ni se aduc din partea maghiarilor la adresa lui Iancu le-am suferi până la sfârșit!

Noi nu-l insultăm pe Kossuth, și bine să fim înțeleși, nu de frică, ci din omenie și respect față de națiunea maghiară, deci în drept suntem să așteptăm din partea compatrioților noștri maghiari ca și ei să se poarte tot cu asemenea omenie și respect față de noi. Aceasta ar fi cu cale cu atât mai vârtos, cu cât și d-lor fierb tot în aceeași apă în care fierbem noi: precum își închipuiesc maghiarii că statuia lui Iancu ar fi insultă la adresa lor, astfel și-ar putea închipui și națiunile nemaghiare din Patrie, ba chiar și împăratul și regele țării, că statuia lui Kossuth ar fi insultă la adresa sa. Și dacă stă treaba astfel, atunci să vedem dacă împăratul-regele va per-

³⁰ II, 90, 1902, p. 1. În 12 decembrie 1940, pe scena Teatrului „Traian Grozăvescu” din Lugoj, Corul „Ion Vidu” va interpreta, sub bagheta lui Dimitrie Stan, în premieră, o creație de Timotei Popovici (fost martor în procesul lui Vidu) dedicată Crăișorului Munților: *Avram Iancu, regele munților*, poem coral-instrumental pentru soprană, tenor, fluiet, semnal de tulpă și cor mixt în cinci părți: a) *Colo-n Munții Tebei* (solo de soprană); b) *Armele Iancului* (solo de tenor); c) *Murgul Iancului* (solo de soprană); d) *Iancu la Turda*; e) *Marșul lui Iancu*. Un alt autor care i-a închinat un omagiu muzical lui Avram Iancu, *Doina Iancului*, a fost I. Octavian Pop (1896-1978), preot greco-catolic, profesor și compozitor. A urmat cursurile școlii primare din Aiud, apoi gimnaziul superior din Blaj, absolvind Academia Teologică din Blaj (1919), unde a studiat cu Iacob Mureșianu, imbold pentru a urma cursurile conservatorului clujean. *Doina Iancului* a fost publicată în *Repertoriul coral al învățătorilor din județul Turda*, antologie îngrijită de profesorul Nicolae Botezanu. În interbelic a fost dirijorul Societății Corale „Iacob Mureșianu” din Blaj.

mite ridicarea statuii lui Kossuth?! E adevărat că maghiarii zic că împăratul-rege s-a împăcat cu «națiunea», adică cu ei, dar atunci facă și națiunea bine și împăce-se și cu noi! Aceasta ar trebui să o facă cu atât mai vârtos, că doar și noi susținem țara. Banul nostru pentru susținerea statului e bine primit! Sângele nostru pentru apărarea patriei e bine primit! Dar drepturile noastre să nu fie respectate? Și tot astfel să meargă gradația? Dacă permitem, de bună seamă că ne merităm soarta!

Și acum, ieșiți din fermentația asta socială și ajunși acasă, nu ne vom pune să dormim ca crișanul nostru, ci vom medita asupra celor văzute, auzite și esperiate, trăgând folos și pentru societatea noastră românească, tot astfel precum și compatrioții noștri maghiari ar face, venind între noi. Sperăm că dacă va fi bun Dumnezeu, le vom da și noi prilejul acesta, căci asta e datorința și menirea popoarelor, ca să se perfecționeze unele prin altele, dacă voiesc ca să existe.

Cultura nu e monopol numai al unor popoare, ci ea este lăsată de Dumnezeu pentru toți cei ce râvnesc după ea. Poporul care nu râvnește după cultură, acela se prăpădește pe sine, căci nu e element de cultură. Poporul care este însă element de cultură, în zadar voiești să-l suprimi, căci nu poți.

E și natural, și bine ca elementul rău să se prăpădească, fie acela chiar poporul românesc, dacă nu e element de cultură. De aceea, revin la cele zise, în începutul acestor scrisori, că această țară este lăsată de Dumnezeu ca și o grădină cu diferite flori, pe care dator este grădinarul să le cultive deopotrivă, făcând astfel din grădina aceasta rai pământesc. Grădinarul este guvernul țării noastre, care chemat este să cultive deopotrivă toate florile acestei frumoase grădini. De altfel, ori va voi guvernul, ori nu, societatea întreagă a acestei țări își va croi singură soarta, căci ea știe mai bine trebuințele și aspirațiunile ei. Trăim aici mai multe naționalități, care toate suntem, am fost și vom fi avizate unele de altele. Au fost și timpuri când ne-am certat, dar asta a provenit în urma temerilor nefondate.”

Concluzii

Celebrarea a șapte decenii de la nașterea lui Avram Iancu (1894) a generat sentimente de emoție în rândul frunțașilor bănățeni și ardeleni, stimulând creația literară și muzicală și inspirând, ca tematică, nașterea unor creații muzicale cu ample reverberații în conștiința identitară a românilor, cu amintirea încă vie a evenimentelor revoluționare pașoptiste. *Marșul lui Iancu*, creația corală pentru cor bărbătesc a lui Ioan Vidu, s-a constituit într-un neașteptat cap de acuzare formulat de instanțele judiciare, ai căror reprezentanți identificaseră în conținutul textului piesei un așa-zis delict de instigare la revoltă, sancționat de Codul Penal aflat în vigoare. Procesul penal, cu un amplu ecou în presa timpului, a avut o desfășurare pozitivă, în sensul declanșării unor animate dezbateri și replici jurnalistice, ce au implicat oameni de cultură, ierarhi și frunțași români. Același lucru s-a petrecut și cu proiectul ridicării unui bust Crăișorului (Regelui) Munților, al cărui fond, considerat fraudulos, a fost confiscat de autoritățile ungare. Cum se va dovedi însă mai târziu, confiscarea fondului avusese un temei real. Personalitatea lui Avram Iancu, simbol al luptei identitare, a continuat să fie, peste decenii, izvor de inspirație în elaborarea unor creații muzicale, plastice și literare.

Anexe

De la judele de instrucție central al Tribunalului Regal din Timișoara
No. 176/1904 Bftö
2.V./1904

Decis

Pentru delictul revoltei, stabilit în art. 2 al § 158 al Codului penal, comis pe calea presei, prin transcrierea pe note, respectiv aranjament muzical, publicarea și răspândirea pieselor muzicale *Marșul lui Iancu* și *Haideți, frați!*, imprimate la Caransebeș în tipografia cu numele Tipografia și librăria diecezană, ordonă cercețări pe baza §565 al Codului penal contra învinuiților: Ioan Vidu, locuitor în Lugoj, ca transcrietor responsabil pe note, respectiv aranjator muzical, editor și răspânditor în sensul art. § 13 al art. de lege XVIII din 1848, precum și Traian Bârză, locuitor în Caransebeș, fost șef al Tipografiei și librăriei diecezane ce stă sub conducerea Consistoriului episcopesc gr.-or. din Caransebeș, ca răspânditor al acestor piese muzicale aranjate pentru cântare.

Motivare

Piesele muzicale intitulate *Marșul lui Iancu* și *Haideți, frați!*, tipărite în Tipografia și librăria diecezană din Caransebeș provoacă românii din patrie prin versurile: „Spălați armele voastre/ degrabă s-alergăm/ Din locurile noastre/ pe barbari s-alungăm”, apoi, „să izgonească hoții/ să capete dobânzi.” și „Cine stă în cale/ geniului mare, și bravi români/ fulger și trăznet, peste al lui creștet, de la români.”

Mai departe, cântecul *Haideți, frați!* cuprinde expresiuni ca „Haideți, frați, cu arma-n mână, „prindeți arma cu-nfocare” și altele.

Considerând că aceste piese muzicale în întregime și îndeosebi prin aceea că urmăresc pe parcursul întregului cântec să-i influențeze pe români, precum arată expresiunile mai sus citate, invocând geniul lui Iancu, conține elementele constitutive ale delictului instigării la revoltă prevăzut de al. 2 al §158 din Codul penal maghiar, considerând că învinuiții ascultați au recunoscut, și anume Ioan Vidu, armonizarea pentru cor de bărbați și aranjament muzical al pieselor din cauză, iar Traian Bârză, răspândirea aceloră, a fost necesară ordonarea investigării contra lor.

Timișoara, 27 ianuarie 1904

Kutócz, judecător de instrucție